

מחול-קהל-קהילה - כנס המחול השנתי של האגודה הישראלית למחקר המחול

סתיו ברנחום פרנק

של תנועות יומיומיות, שעתוק של יצירות אמנות, הבעות פנים ועוד. תמרי טוענת שסוגי השעתוק השונים יכולים למשוך את הצופה ולגרום לו לחוש הזדהות. בסוף ההרצאה צפינו בקטע מתוך יצירתה של תמרי, בו היא ורקדנית נוספת מבצעות "שעתוק" לסרטון המציג מעריצות של להקת הביטלס במהלך הופעה חיה. לסיכום, תמרי מציעה לאמנים לערער על המוסכמות והייצוגים הקיימים בעולם המחול ולנסות לבחון אותם מחדש, וכך לתת להם ביטוי שונה, שאולי גם יתחברו אליו "ההמונים".

הדוברים האחרונים במושב זה, טליה פריד ונמרוד פריד, עסקו ב"חוויות ההצצה כדרך צפייה במופעי מחול במרחב הציבורי", והציגו את חוויות הצפייה ביצירתם פופדאנס - הגוף כמפלט אחרון לחופש². יצירה זו כוללת חמישה תאים מודולריים עטופים בד, ולהם חורי הצצה בגודל שלושה סנטימטרים במקומות שונים. המרחב הפנימי של התאים הוא מקום המופע, כאשר ההתרחשות בכל תא שונה. נמרוד סיפר שיוצר חיפש דרך "להתרחק" וליצור חוויות צפייה חדשה לקהל. הוא נמשך למרחב הציבורי ולבסוף הגיע לרעיון שיכולם אוהבים להציג. ההצצה נתפסת כדבר אסור, כפלישה למרחב הפרטי, וכאן הוא נותן לצופים רשות לעשות זאת. תאי ההצצה נותנים לצופה אפשרות לבחור במה לצפות, באיזו דרך וכמה זמן. הצופה יכול לבחור את התא בו הוא צופה, את חור ההצצה, אם הוא גבוה או נמוך, אם להיות קרוב לחור או רחוק ממנו, או אם בכלל לצפות בצופים האחרים המציגים. הצפייה מחור הצצה מסוים ולא אחר, ובתא אחד ולא אחר, תשפיע על החיבור הרגשי של הצופה ליצירה ולרקדנים המבצעים.

המושב השני עסק בנושא קהילת מחול וקהל כקהילה (יושבת ראש: ד"ר הודל אופיר) וכלל שתי הרצאות.³ הדוברת הראשונה הייתה איילה ידגר, בעלת תואר שני בכוריאוגרפיה מהאקדמיה למוסיקה ומחול בירושלים, העוסקת בחיבור בין ריקוד לקהילה וסביבה. הרצאתה, "מופע כטקס חברתי: צפייה אינטימית במופעים, בקהילות חברתיות אקולוגיות", עסקה בשאלות על היווצרות חוויות מופע שיתופית בקרב קהל בקהילות שונות. ידגר תיארה את החיים בקרב קהילת Living Arts Base בנירונה, ספרד, שהתארכה אצלה במשך חמישה שבועות, אשר התבססה על קשר דרך קונטקט-אימפרוביזציה וחיים שיתופיים. בקהילות חברתיות אקולוגיות מודרניות מסוג זה הבסיס והחיבור בין האנשים נעשה דרך אמנות. חברי הקהילה מנסים לתת חופש להבעה עצמית מוחלטת ולחיות יחד בהרמוניה. בטקסים ובמופעים שהם עורכים, חווית הקהל מושפעת מהמבנה של הקהילה והצפייה במופעים היא צפייה אקטיבית. האמנות בקרב קהילות כאלה אינה נחלתם של אנשי המקצוע בלבד, אלא שייכת לכולם. בעיני ידגר, תפקיד המופע הוא ליצור מפגש אינטימי המחבר בין אנשים ויוצר תחושת הדדיות בין כל המשתתפים, המבצעים והצופים כאחד.

"להיכנס אינדיווידואל ולצאת קהילה: משך, אינטימיות והחוויה השיתופית ביהר אולימפוס של יאן פאבר", הייתה הרצאתה של ד"ר עידית סוסליק, חוקרת ומבקרת

כנס המחול השנתי של האגודה הישראלית לחקר המחול, שעסק השנה בנושא מחול-קהל-קהילה, נערך במכללה האקדמית גליל מערבי ב-6.2.2018. זהו כנס המחול החמישי של האגודה אשר נערך ביוזמתה של ד"ר הניה רוטנברג, במסגרת לימודי תיאטרון בהתמחות תיאטרון-מחול. מחול-קהל-קהילה מעלה שאלות, כגון מהו קהילת מחול ואיך היא נוצרת? מהו תפקידו של הקהל? מהו תפקידו של היוצר ואיך עליו להתייחס לקהל? איך קהילה יכולה ליצור אמנות? איך בעזרת המחול ניתן לחולל שינויים חברתיים? וכיצד ניתן לשלב קהילות מיוחדות במחול? על שאלות אלה ביקש הכנס לתת מענה תוך פנייה גם לתאוריה וגם לפרקטיקה.

בכנס נערכו שלושה מושבים, כשהראשון בהם: צופים והבניית עמדות צפייה (יושבת ראש: ד"ר שרי אלרון). ליאורה בינג היידקר הרצתה בנושא "ייצור ללא ייצוג - האם יש חיה כזאת?" או: "על צופות כצפייה למובנות". היא פתחה במשפטו של ז'אק דרידה (Jacques Derrida)¹ "אין דבר בעולם שניתן לתרגום, אין בעולם דבר שאינו בר תרגום". אנו נוהגים לתרגם כל מה שאנו רואים ושומעים, אך לכל אחד מאתנו דרך אחרת לעשות זאת. כך העלתה בינג היידקר את סוגיית הצפייה במופע מחול כפעולת תרגום. נוסף לכך, היא השתמשה בדימויו של סוקראטס המשווה את פעולת הצפייה לפעולת אכילה ואת פעולת הפרשנות והתרגום של המופע לפעולת העיכול. כפי שפעולת העיכול נמשכת זמן, כך גם פעולת הפרשנות - עלינו "לעכל" את מה שראינו כדי שנוכל לפרשו. הטעם הינו תופעה חושית ביולוגית נסטרונומית, שהושאל על-ידי האסתטיקה ומשמש אותנו לתיאור חוויותינו ודעתנו על דבר מסוים, אך, עם זאת, לעיתים אנו מתקשים לתרגם את "טעמנו" למילים. בעוד שהריקוד נע בזמן ומסתיים, המילים ופעולת התרגום של הצופה חושפות את האמת של מעשה האמנות ומעניקות לו חיים ארוכים יותר.

הדוברת הבאה הייתה שני תמרי, רקדנית ויוצרת, בוגרת לימודי תואר ראשון ושני מהאקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים ובוגרת בית הספר לתיאטרון חזותי. תמרי הציגה את נושא המחקר של התזה שלה - "שעתוק כאמצעי ליצירת תחושת הזדהות אצל הצופה", ואת נושא ההרצאה שלה - "הגוף שלי קפיטליסטי - מחקר תאורטי ועבודה כוריאוגרפית". היא שיתפה את באי הכנס בגורמים שהובילו אותה לכתוב, תחושת חוסר הנחת שליוותה אותה כרקדנית יוצרת וההרגשה שעולם המחול בארץ אינו "יורד אל העם". לטענתה, יש צורך בתיווך יצירת המחול לצופה ה"פשוט", ובמהלך הכתיבה התעסקה בשאלות על המנעד בין תהליך היצירה המתפתח בסטודיו לבין החשיבה על הקהל ועל העיניים החיצוניות שעתידות לצפות בעבודה המוגמרת. תמרי הציגה את הדרכים בהן ניתן לשעתק משהו בעזרת הגוף ואת השעתוק ככלי ליצירה. היא טענה שלא ניתן לשעתק משהו דרך הגוף בצורה מושלמת, כיוון שלכל אחד נוף אחר, ולמרות זאת, עדיין ניתן לנסות לעשות זאת. כדוגמה לכך הציגה את הכלי הכוריאוגרפי - היוניסונו (Unison), בו כולם מבצעים את אותן התנועות בזמנית, ולמרות שהוא לעולם לא יהיה "מושלם", הצפייה בו מעוררת תחושת שלמות ועוצמה בקרב הצופים ומשרה עליהם נחת ושלווה. במהלך ההרצאה הוצגו דרכים נוספות ליצירת שעתוק במחול, כמו שעתוק

בתחום המחול והאמנויות ורקדנית פלמנקו. הרצאתה עסקה בחוויה המשותפת שנוצרה בקרב הקהל במהלך הצפייה ביצירה הר אולימפוס: להלל את פולחן הטרנזייה מאת האמן הבלגי יאן פאבר (Jan Fabre), שעלתה בפסטיבל ישראל 2016. היא מגדירה את היצירה הזו, שנמשכה 24 שעות, כאירוע תיאטרוני חד פעמי שהעביר את צופיו דרך מסע חושי ורגשי וגרם להם לבסס את תחושת הקהילה. סוסליק מבססת את טענתה דרך בחינת המנגנונים היוצרים זמן, עלילה וחלל. מבחינת העלילה, פאבר מחבר את הצופה כשמזקק את הדמויות ביצירתו למקום ראשוני, אנושי ועמוק. הוא מציג רגשות קיצוניים הבאים לידי ביטוי בזעקות שבר וקטעים אירוטיים, ואף נותן מקום לדחפים ולצרכים בסיסיים, כמו שינה על הבמה. חלל המופע הוא מתחם סגור ומופרד מהעולם שבחוץ, ובתוכו נמצא אולם המופעים. הצופים יכולים לשנות מקום, להיכנס ולצאת מהאולם לפי רצונם וללכת לישון ברחבי המתחם. ממד הזמן משמעותי ביותר ומעצים את תחושת הקיצוניות מכל הבחינות, על הבמה ומחוץ לה. בקרב הצופים מתחילות להתעורר תחושות, כמו רעב, עייפות ואי שקט, הצופים הופכים להיות מודעים לגופם, כמו הפרפורמרים. בנוסף, עצם העובדה שהם "גרים" יחד במשך יממה יוצרת ביניהם יחסים ותחושת "יחד". "היחיים האמיתיים" והאמנות זלנו אחד לתוך השני והמחול שנוצר היה גם בימתי וגם קהילתי.

שנוקקו אחת לתמיכת השנייה. לדוגמה בקטע בו נורן התיישבה על בלאוס בכיסא הנלגלים, נראה היה שהיא השתמשה בה כדי להאדיר את עצמה. היא התיישבה בניחות, שילבה רגליים ופרשה את ידה לצדדים כשעל פניה הייתה פרושה הבעת שביעות רצון, כאילו התעלמה לחלוטין מהעובדה שיש אדם מתחתיה. נראה שבלאוס נמנעה מתחת לגורן, והיינו מצפים שתנסה להוריד אותה ממנה, אך היא הפתיעה כשתמכה בה כדי שלא תיפול. שתי הפרפורמיות יצרו עולם פנימי רגיש ומשותף, הכולל הומור עצמי שגורם לצופה לרצות להיות חלק ממנו ולהבין אותו לעומק.

המופע השני, ליפול בין הכיסאות (שם זמני), הינו חלק מהפרויקט: שתי שפות ותנועה אחת - פרויקט גשרים. יוצרת המופע היא

ראבעה מורקוס, מורה למחול ויוצרת, יוצאת להקת המחול הקיבוצית, מרצה ומורה לקונטקט-אימפרוביזציה במכללה האקדמית גליל מערבי. פרויקט גשרים הוא פרויקט משותף של מורקוס ושל היוצרת אילנית תדמור, יחד הן מנחות בני נוער ערבים ויהודים דרך סדנאות אימפרוביזציה וקונטקט, ודרך המפגשים מעבירות תכנים חברתיים ופוליטיים. הרקדנים ביצירתה של מורקוס, ליפול בין הכיסאות, הם בני נוער ערבים ויהודים שנסעו למשלחת בצרפת ולאחר מכן אירחו אצלם נוער רוקד מצרפת שהגיע לארץ.⁴

בכנס נכחו מעט משתתפים וחסרה נוכחותם של אנשי העשייה, הכוריאוגרפים, הרקדנים והסטודנטים למחול. נראה שבפועל יש הפרדה כמעט מוחלטת בין חוקרי ומבקרי המחול ליוצרים והרקדנים הצעירים, וזווקא בכנס העוסק בנושא כליך רלוונטי היה מקום ליצור חיבור כזה. במקום שזו תהיה חניגה של מחול אמנותי, תרבותי וקהילתי הנוגע בכל הקצוות, למעשה הייתה זו חניגתם של אנשי אקדמיה שהגיעו לשמוע ולהשמיע את המוכר להם ולתמוך אחד בדברי השני. כדי שעולם המחול יפרח ויתפתח וחקר המחול ימשיך את פועלו, השניים חייבים ללכת יד ביד והאחריות לכך מוטלת על שני הצדדים. יצירת תשתית לכך יכולה להתחיל ולהתבסס תוך שילוב הכנסים בתוכנית הלימודים של המוסדות להשכלה גבוהה.

הערות

- ¹ ז'אק דרידה (Jacques Derrida) (1930-2004) – פילוסוף צרפתי ממוצא יהודי אלגריטי טבע את המונח דקונסטרוקציה.
- ² היצירה פיפדאנס – הגוף כמפלט אחרון לחופש מאת נמרוד פריד עלתה בבכורה בשנת 2007 בפסטיבל לתיאטרון רחוב בבת"ם.
- ³ ד"ר יונת רוטמן נעדרה מהכנס מסיבות אישיות, ולכן הרצאתה "המדור למחול של ברית התנועה הקיבוצית – קהילה לא מדומיינת" לא התקיימה.
- ⁴ לא נכחתי במופע ולכן לא ארחיב עליו.

סטיו ברנחום פרנק, רקדנית, יוצרת ומורה למחול מודרני. בוגרת המסלול להכשרת רקדנים בניהולם האמנותי של נעמי פרלוב ואופיר דגן ובעלת תואר ראשון בחינוך למחול מסמינר הקיבוצים. רקדה והופיעה ביצירותיה של איבון ריינר בפסטיבל המחול של דבלין (2018). רקדנית יוצרת במופעים בין שני קורות (2014) וחמסה חמסה (2014) מאת מעין ליבמן שרון, ובמופע ויטרינה (2015) מאת קלי איאש. יצרה את המופע העכבישה והפרפר (2016) בשיתוף פעולה עם האמנית נועה בקר.

השילוב בין שתי דוברות המושב השני היה מעניין ודבריהן הדהדו ביניהן. ידגר תיארה מצב בו קהילה החולקת חיים משותפים יצרה את הקהל למופע. סוסליק, לעומתה, תיארה מצב הפוך, בו הקהל הפך לקהילה בעלת חוויה משותפת ועוצמתית. שתי הדוברות העלו את סוגיית האינטימיות שנוצרת בקרב הקהל, אך הדרך ליצירתה שונה בין השניים. נראה שהרצאתה של ידגר, שעסקה במחול חברתי יותר מאשר במחול כאמנות במה, עוררה שאלות בקרב באי הכנס בנוגע לטיבה של אמנות כזו ויצרה חילוקי דעות רבים סביב סוגיית האמנות בקהילה. סוגיית האינטימיות גם היא עוררה שאלות ותהיות. האם אינטימיות יכולה להיווצר רק כאשר יש קרבה והיכרות מוקדמת בין אנשים, כפי שטענה ידגר? או האם בכוחה של חוויה משותפת, כמו חוויית הצפייה בהר אולימפוס, ליצור אינטימיות? נראה היה שרבים חולקים על דעתה של ידגר ומאמינים כי האינטימיות יכולה להיווצר גם ללא כל היכרות מוקדמת. במהלך הדיון התגלו חילוקי דעות (בעיקר בין החוקרים הוותיקים יותר לחוקרים הצעירים) סביב השאלה: "מהי אמנות?". השיח נע ונד על ציר הזמן בין העבר להיסטוריה של המחול האמנותי למחול של ימינו, על שינויים שקרו במהלך השנים ועל אמנות בקהילה אל מול אמנות בימתית.

טרם תחילת המושב השלישי הופיע היוצר עמוס חץ עם יצירתו רקמת חיבור ונערכה האספה השנתית של האגודה. המושב עסק בנושא מחול בקהילה – ניסויים ואתגרים [יושבת ראש: ד"ר יעל (ילי) נתיב] וכלל שני מופעי מחול. הראשון, פורנו ישראל, מאת ניקול מאהלר, עסק בתקשורת וכנות במחול משולב. מאהלר היא כוריאוגרפית ורקדנית, יוצרת בשיתוף עם אוכלוסיות מגוונות וסטודנטית בלימודי תיאטרון במכללה האקדמית גליל מערבי. המופע פורנו ישראל התחיל כפרויקט עם עמותת "כיוונים" לקידום צעירים עם צרכים מיוחדים בישראל. הוא הועלה בבכורה בפסטיבל עכו 2017 עם חמש רקדניות, ביניהן שלוש רקדניות שהיו בכיסא נלגלים. בכנס צפינו ברקדניות ליל נורן וילנה בלאוס בקטע קצר מתוך המופע. מערכת היחסים בין הרקדניות נראתה מורכבת, לפעמים התאכזרו זו לזו, לפעמים השתטו יחד, לפעמים חיבקו, היו שותפות למיזמה ובעיקר נראה